

Ekološke misli hrvatskih dominikanaca

Marijan Biškup

Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb

Sažetak

Na početku 13. stoljeća u dominikanskom se redu uz studij teologije javlja živo zanimanje i za proučavanje prirode. Začetnik tog većeg zamaha u proučavanju prirode i živih bića u njoj bio je Albert Veliki (1193.–1280.), njemački dominikanac, pariški profesor i regensburški biskup. Valja se prisjetiti da su upravo Albert Veliki, Jordan iz Saske i njihovi drugovi u Parizu udarili temelje proučavanja egzaktnih i prirodnih znanosti. Albert Veliki sastavio je više djela iz prirodoslovlja i na taj način izvršio golem utjecaj na filozofske i teološke pisce dominikanskoga reda, pa tako i na hrvatske dominikance. Neki od njih, poput zagrebačkog biskupa Augustina Kažotića, nisu ostavili nikakve spise iz tog područja, ali su se svestrano zalagali za zdrav čovjekov okoliš. Kažotić kopa zdenca sa zdravom i pitkom vodom, sadi lipe da kao ljekovito bilje budu na korist žitelja njegove biskupije, moli prijatelja Arnolda iz Bamberga da mu sastavi cjelovit spis za njegovu i očuvanje zdravlja (*«Regimen sanitatis»*). Drugi opet sastavljaju spise iz područja prirodoslovlja, zdravstva i ljekarništva. Tako Grgur Natalis Budislavić sastavlja spis *«Budislavii Natali Bosnii Sylva, sive observationes in historiam naturalem et rem pharmaceuticam»* (Svaštice Bošnjaka Natalisa Budislavića ili osvrt na prirodoslovlje i ljekarništvo). Rukopis se nalazi u Sveučilišnoj knjižnici u Bologni. Vinko Komneović, uz ostala filozofska djela, autor je spisa iz prirodoslovlja *«Adnotationes in geometriam, arithmetice, musicam et astrologiam»* (Bilješke o geometriji, aritmetici, glazbi i astrologiji). Ignacije Aquilini sastavlja spis *«Kućni liječnik»*, prvo djelo o pučkoj medicini na hrvatskom. Rukopis se nalazi u vlasništvu dubrovačkoga dominikanskoga samostana. Zasigurno je takvih i sličnih spisa s ekološkom tematikom bilo još, ali potresi, česti ratni pohodi i požari, koji su se zbili tijekom prošlih stoljeća u našim krajevima, uništili su vrijedna rukopisna djela hrvatskih dominikanaca s područja filozofije, teologije i prirodnih znanosti. Za postojanje nekih od tih djela znamo iz zapisa povjesničara, kroničara i kataloga nekada veoma bogatih samostanskih, kaptolskih i gradskih knjižnica, gdje su zapisani samo njihovi naslovi ili tek osnovni podaci o autoru i sadržaju spisa.

Ključne riječi: ekologija, ekološka svijest, ekosustav, ljekarništvo, prirodoslovlje, zdravstvo

Umjesto uvoda o ekologiji hrvatskih dominikanaca¹ zadržao bih se na fresci Ivana iz Fiesola (Beato Angelico) u galeriji palače Uffizi u Firenci. Autor prikazuje Alberta Velikog (1193.–1280.) na profesorskoj katedri okružena brojnim slušateljstvom koje pažljivo prati njegovo izlaganje. Da je Albert Veliki, prema ideji Ivana iz Fiesola, izlagao neku apstraktnu filozofsku temu, teško je vjerovati da bi pobudio toliko zanimanje kod tako brojnog i intelektualno raznolikog auditorija. Na slici su prikazane kleričke osobe, muškarci i žene, mladi i stari kako pažljivo slušaju izlaganje

1 Dominikanski red osnovao je Dominik de Guzmán (oko 1170.–1221.) iz Caleruege u Španjolskoj. Glavna zadaća toga reda bila je propovijedanje i suzbijanje krivovjernih pokreta. Red je 1217. potvrdio papa Honorije III. Dominikanci su imali niz velikih imena: Tomu Akvinskoga, Alberta Velikoga, Girolama Savonarolu, Bartolomea de Las Casasa, Dominika Mariju Chenua, Yvesa Congara itd. Od hrvatskih dominikanaca najpoznatiji su Pavao Dalmatinac, Augustin Kažotić, Ivan Stojković, Albert Dujam Gliričić, Klement Ranjina, Serafin Marija Cerva, Hijacint Bošković i drugi.

čovjeka za kojega Bernard Gui u djelu *De viribus illustris Ordinis Praedicatorum* (O slavnim muževima Reda propovjednika), ističe da je bio »*maximus in physicis et divinis*« (najveći u proučavanju prirode i u božanskoj znanosti)² te da je napisao brojna djela u kojima tumači Sveto pismo i razne druge znanosti koje je svestrano proučio.

Uz studij filozofije i teologije kod dominikanaca 13. stoljeća osjeća se veliko zanimanje i za druge znanosti, za proučavanje prirode i ponašanje čovjeka i drugih živih bića u njoj. Jordan iz Saske, Albert Veliki i njihova subraća u Parizu udarili su temelje razvoja eksperimentalnih znanosti na Zapadu. Zanimljivo je prisjetiti se uputa koje ondašnjim mladim dominikanskim redovnicima daje nepoznati autor djela *Libellus de instructione novitiorum* (Knjiga za pouku novakâ). Prema tome nepoznatom autoru, gramatika, logika, retorika, poezija, glazba, geometrija i astronomija pomažu pri stjecanju »mudrosti koja nadilazi svaku ljudsku mudrost«. Budući da ljudska spoznaja podiže duh i oblikuje ga, logika mu daje pravu usmjerenost, retorika, pjesništvo i glazba pretpostavljaju poznavanje lijepog, čije su skladno očitovanje, a astronomija ga stavlja pred prizor i omogućuje mu otkriti, odnosno nazreti neizmjernost i svemogućnost Božju. Ljudske su dakle znanosti »putokazi u svjetlo kojim čovjek upravlja svoj hod prema višoj mudrosti«. ³ Pionirski posao u otkrivanju i proučavanju prirode učinio je Albert Veliki svojim spisima iz prirodoslovlja, što je imalo odjeka u našim stranama i na brojne hrvatske teološke pisce.

I. POJAM I ZNAČENJE IZRAZA »EKOLOGIJA«

Izraz **ekologija** grčkog je podrijetla (*oikos* – kuća, stan, *logos* – riječ, govor), a etimološki označava znanstvenu disciplinu koja proučava odnose organizama i njihove okoline.

Dijeli se na tri dijela, ovisno o vrsti živih bića koje proučava. Na prvome mjestu redovito se spominje **ekologija bilja**, a to je dio botanike koji se bavi promatranjem odnosa biljnoga svijeta prema okolini.

Mnogo je kompleksnija **ekologija životinja**, koja proučava odnose životinja prema živoj i neživoj prirodi, prilagođavanjem životinjskih vrsta raznim životnim prilikama, promatra i objašnjava promjene nastale u građi i funkciji pojedinih organa i načinu života.

Kad se govori o ekologiji bilja i životinja, treba reći da se te vrste živih bića ne mogu uzeti izdvojeno, već njihovo proučavanje treba usmjeriti na promatranje viših cjelina koje tvore funkcionalne jedinice biosfere, tzv. **ekosustave**. Ekosustav ili biogeocenoza predstavlja funkcionalno jedinstvo životne zajednice, koju čine biljke, životinje i abiotske okoline, pa je baš proučavanje ekosustava jedna od temeljnih zadaća ekologije.

Kao treća vrsta ekologije redovito se spominje **ekologija čovjeka ili humana ekologija**, koja se bavi promatranjem odnosa čovjeka prema njegovoj fizičkoj, biološkoj i sociološkoj sredini, imajući u vidu njegove fiziološke i psihičke potrebe.⁴

2 TH. KAEPPEL O. P. (ur.), *Stephanus De Salaniaco et Bernardus Guidonis, De quatuor in quibus Deus Praedicatorum Ordinem insignivit*, Monumenta ordinis fratrum Praedicatorum historica vol. XXII., Istituto storico domenicano, Santa Sabina, Roma, 1949., str. 33.

3 Usp. F. ŠANJEK – I. TOMLJENOVIC, *Dominikanci i razvoj školstva u srednjovjekovnoj Hrvatskoj*, u: CCP, X (1986), br. 17, str. 50–51.

4 Usp. M. BIŠKUP, *Spasavanje svijeta: ekološki problemi*, u: BS, LII (1982.), br. 4, str. 583–593; *Ekološki leksikon*, Barbat, Zagreb, 2001., str. 208–212.

II. DOMINIKANCI I EKOLOGIJA

Albert Veliki (1193.–1280.)

Budući da prirodoslovni nauk Alberta Velikog znači početak posebnoga zanimanja za ekološke probleme u dominikanskom redu, što vrijedi i za hrvatske dominikance, a njegov spis *De mineralibus* nalazimo i kod nas u zagrebačkoj Metropolitanskoj knjižnici⁵ potrebno je, barem nakratko, nešto kazati o Albertu Velikom i o tom području njegove spisateljske djelatnosti. Možda bi se činilo pretjeranim proglasiti ga utemeljiteljem modernih eksperimentalnih i prirodnih znanosti, ali je on sasvim sigurno njihov izvrsni preteča koji im je svojim brojnim spisima pripravio put.

Od brojnih Albertovih djela spomenut ćemo samo tri iz prirodoslovlja jer ulaze u opseg izlaganja o ekologiji.

De vegetabilibus (O biljkama) djelo napisano oko 1260. godine, podijeljeno na sedam knjiga, a svaka od njih na dvije rasprave – osim četvrte knjige, koja ima tri rasprave – i više poglavlja. Pet prvih knjiga sadrži opću botaniku s morfologijom, fiziologijom i ekologijom. Šesta knjiga prikazuje abecednim redom oko 390 vrsta biljaka s posebnim osvrtom na njihovu primjenu i upotrebu u medicini i ljekarništву. Sedma knjiga bavi se uzgojem biljaka, vrtlarstvom i poljoprivredom. Sada detaljnije o sadržaju svake od sedam knjiga.

U prvoj knjizi *De vegetabilibus* Albert Veliki pozabavio se pitanjem da li biljke žive ili ne, a potom govori o brojnim razlikama koje postoje među biljkama.⁶ U drugoj knjizi autor najprije piše o podrijetlu raznolikosti biljaka kao i o onome što je njima prikladno kako bi se točnije znalo za uzroke tih razlika. Nakon toga Albert Veliki govori o onome što biljkama po prirodi odgovara, o onome što se odnosi na njihovu plodnost ili na njihovo nastajanje.⁷ U prvoj raspravi treće knjige riječ je o plodovima, sjemenju i mirisu biljaka, dok se u drugoj raspravi treće knjige govori o mirisavim sokovima, plodovima i sjemenju biljaka.⁸ O prirodnim kvalitetama biljaka autor knjige *De vegetabilibus* piše u prvoj raspravi četvrte knjige. Misli o načinu i mjestu rađanja (nastajanja) biljaka Albert Veliki razlaže u drugoj raspravi spomenute (četvrte) knjige, dok u trećoj raspravi govori o počelima nastajanja i oplodnje biljaka.⁹ O prikladnosti i raznolikosti biljaka i njihovim učincima regensburški biskup piše u prvoj raspravi pete knjige, dok se o učincima biljaka govori u drugoj raspravi te iste knjige.¹⁰ U šestoj knjizi Albert Veliki piše o raznim vrstama biljaka, najprije o drveću, a zatim o biljkama svrstanim prema njihovu abecednom redu.¹¹ U sedmoj knjizi autor djela govori o promjeni šumskih (divljih) biljaka u domaće, spominjući najprije četiri stvari koje su karakteristične za domaće biljke, da bi potom detaljnije prikazao biljke koje čovjekovom uporabom postaju domaće.¹²

5 Usp. C. BALIĆ, *Les anciens manuscrits de la Bibliothèque métropolitaine de Zagreb*, u: *Studia mediaevalia in honorem admodum reverendi patris Raymundi Josephi Martin OP*, Brugis Flandrorum, 1948., str. 457–458.

6 Usp. C. JESSEN (ur.), *Alberti Magni ex ordine Praedicatorum. De vegetabilibus libri VII*, Minerva, GMBH, Frankfurt/Main, 1982., str. 1–102.

7 Usp. C. JESSEN, *nav. dj.*, str. 103–162.

8 Usp. C. JESSEN, *nav. dj.*, str. 163–211.

9 Usp. C. JESSEN, *nav. dj.*, str. 212–288.

10 Usp. C. JESSEN, *nav. dj.*, str. 289–338.

11 Usp. C. JESSEN, *nav. dj.*, str. 339–588.

12 Usp. C. JESSEN, *nav. dj.*, str. 589–660; K. REEDS, *Alberto e la filosofia naturale della vita delle piante*, u: J. A. WEISHEIPL (ur.), *Alberto Magno e le scienze*, Edizioni Studio Domenicano, Bologna, 1994., str. 367–380; T. VEREŠ (prir.), *Albertus Magnus, doctor universalis, Philosophia realis*, prvi sv., Demetra, Zagreb, 1994., str. 5–76, osobito, str. 37–41 i 54–69.

Albert Veliki autor je i spisa *De mineralibus* (O rudama) (1250–1252.). Poznato je da je bilo malo onih koji su prije njega, iz raznih motiva, promatrali minerale, a potom se dali i na njihovo svestrano proučavanje. Promatranjem minerala u to doba bavili su se uglavnom kolekcionisti raznih vrsta kamenja, astrolozi, promicatelji magijskih čina, enciklopedisti i liječnici koje je ponajprije zanimao njihov terapijski učinak. Albert Veliki bio je prvi učenjak koji se dao na promatranje i registriranje cjelovitoga područja minerala te ga se s pravom može smatrati pionikom »minerologije«. ¹³ Djelo *De mineralibus* ima pet knjiga, a opisuje tri vrsta tijela: kamenje (*lapides*), metale (*metalla*) i posredna mineralna tijela (*media*), a sada pobliže o sadržaju pojedinih knjiga.

U prvoj knjizi *De mineralibus* Albert Veliki najprije govori o kamenju općenito, a zatim o pripadnim svojstvima kamenja. ¹⁴ Druga knjiga ¹⁵ sadrži Albertova razmišljanja o dragom kamenju. Najprije govori o uzroku izvrsnosti toga kamenja (prva rasprava), potom opisuje izvrsnosti dragoga kamenja (druga rasprava) i razlaže o pečatima kamenja i što treba o njima kazati, koliko ima vrsta pečata te o iskustvima s obzirom na njih (treća rasprava). U trećoj knjizi *De mineralibus* ¹⁶ Albert Veliki piše o metalima općenito, o pripadnim značajkama metala, dok se u četvrtoj knjizi ¹⁷ govori o pojedinim metalima napose. Na kraju djela (šesta knjiga) ovaj nadaleko poznati profesor Pariškog sveučilišta govori o mineralima koji se, izgleda, nalaze nekako između prirodnoga kamenja i minerala. ¹⁸

Treće djelo Alberta Velikoga na koje se želimo osvrnuti, a odnosi se na ekologiju životinja, jest spis *De animalibus* (O životinjama), završeno 1261.–1262. i podijeljen na 26 knjiga. Riječ je o Albertovu tumačenju voluminoznog Aristotelova djela *De animalibus*. Prvotno je to djelo imalo 28 knjiga i uključivalo je spise *De natura et origine animae* (O naravi i podrijetlu duše) i *De principiis motus processivi* (O počelima progresivnoga gibanja). Knjige I – X parafraza su Aristotelova djela *De historia animalium* (O povijesti životinja), knjige XI – XIV parafraza su Aristotelova *De partibus animalium* (O dijelovima životinja), knjige XV – XIX parafraziraju spis *De generatione et corruptione* (O rađanju i propadanju), knjige XX – XXI predstavljaju jedinstven Albertov prilog komparativnoj anatomiji savršenih i nesavršenih životinja, dok su knjige XXII – XXVI tipična srednjovjekovna zoologija i u njima se govori o čovjeku, četveronošcima, pticama, vodenim životinjama, zmijama, glistama. ¹⁹ Albertova prirodoznanstvena djela (ekološki spisi) prispjela su, kako smo već istaknuli, i u naše krajeve, npr. u zagrebačku Metropolitansku knjižnicu, koja posjeduje rukopis Albertova djela *De mineralibus*, knj. III – V; *De metallis* (MR 41, fol. 146r – 164r) i inkunabulu spisa *De animalibus* (MR 1013). ²⁰

13 Usp. J. M. RIDDLE – J. A. MULHOLLAND, *Alberto, pietre e i minerali*, u: J. A. WEISHEIPL, *nav. dj.*, str. 219–253; D. WYCKOFF (prir.), *Albertus Magnus, Book of Minerals*, Clarendon Press, Oxford, 1967.

14 Usp. D. WYCKOFF, *nav. dj.*, str. 9–53.

15 Usp. D. WYCKOFF, *nav. dj.*, str. 55–151.

16 Usp. D. WYCKOFF, *nav. dj.*, str. 153–201.

17 Usp. D. WYCKOFF, *nav. dj.*, str. 203–236.

18 Usp. D. WYCKOFF, *nav. dj.*, str. 237–251.

19 Usp. H. STADLER, *Albertus Magnus, De animalibus libri XXVI*, Prvi dio, knjige I – XII, Münster i. W., 1916., str. XXVI + 1–892; Drugo dio, knjige XIII – XXVI, Münster i. W., 1920., str. XXI + 893–1664.

20 Usp. T. VEREŠ, *nav. dj.*, str. 54–57.

III. HRVATSKI DOMINIKANCI I EKOLOGIJA

1. Augustin Kažotić (o. 1260.–1323.)

Augustin Kažotić, trogirski dominikanac, pariški student, zagrebački (1303.–1322.), a potom lucerski (1322.–1323.) biskup, zauzima vrlo istaknuto mjesto u našoj religioznoj i kulturnoj prošlosti. Utemeljio je zagrebačku katedralnu školu za odgoj klera i drugih intelektualno nadarenih osoba, podigao je više karitativnih ustanova za siromašne, bolesne i nezbrinute žitelje svoje prostrane biskupije, svestrano je radio na općem poboljšanju higijenskih, zdravstvenih i drugih uvjeta ljudi hrvatskoga sjevera.²¹

Od nesagledive važnosti za život i djelo Augustina Kažotića bila je odluka njegovih redovničkih (tj. dominikanskih) starješina da ga kao izvanredno nadarenoga 1287. godine šalju u Pariz da u tada najpoznatijem intelektualnom središtu Europe, u samostanu sv. Jakova (Collège des Jacobins), nastavi specijalizaciju teologije i filozofije. U to vrijeme u Parizu je još bila veoma živa uspomena na dvojicu najizvršnijih bivših dominikanskih profesora, Tomu Akvinskoga i Alberta Velikoga. Njegova su subraća (dominikanci) Jordan iz Saske, Albert Veliki i drugi udarili prve temelje razvoju prirodnih i medicinskih znanosti na Zapadu. Stoga nas ne smije začuditi što se Augustin Kažotić u gradu na Seini uz studij teologije upoznao i s osnovama egzaktnih znanosti i medicine. Tim znanjem on će se obilno koristiti kasnije u svojoj biskupskoj i prosvjetiteljskoj službi u Zagrebu. Normalno je pretpostaviti da su ga kao čovjeka željna znanja zanimala prirodoslovna djela Alberta Velikog, čiji su mu rukopisi u Parizu bili nadohvat ruke. Upravo zato izgleda prihvatljiva misao K. Balića da bi rukopis zagrebačke Metropolitanske knjižnice MR 41, koji na fol. 146r–164r sadrži Albertov spis *De mineralibus*, liber III–V, mogao biti Augustinovo vlasništvo.²²

Augustin Kažotić u Parizu se upoznao s magistrom Arnoldom iz Bamberga, koji je na pariški Pravni fakultet došao s diplomom Medicinskoga fakulteta u Bologni. Ovaj će svojem »predragom prijatelju Augustinu, zagrebačkom biskupu«, u kolovozu 1317. posvetiti svoju raspravu *De regimine sanitatis* (O uputama za očuvanje zdravlja). Obraćajući se u predgovoru biskupu Kažotiću, magistar Arnold otkriva motiv svog pisanja: »Budući da ste me molili da ukratko nešto sastavim o sustavu i uputama za očuvanje zdravlja« itd. Iz rečenoga se vidi da je Augustin Kažotić želio sustavan i praktičan tekst o higijeni, farmaciji i zdravstvu za pouku vjernika.²³

Augustinu Kažotiću povijest pripisuje izgradnju zdenca podno zidina biskupskog Zagreba i Cernika. Uz zdenac u Cerniku zagrebački je biskup dao zasaditi i jednu lipu, za koju povjesničari tvrde da je bila nadaleko poznata po svojoj ljekovitosti. Ivan Tomko Mrnavić, Kažotićev životopisac (17. st.), piše da je biskup Kažotić zasadio lipu istih ljekovitih svojstava i na posjedu zagrebačkih biskupa u Vugrovcu. Pozivajući se na Mrnavića i Sigismunda Ferrariusa, koji je 1637. objavio Mrnavićev životopis u svojoj *Povijesti Reda propovjednika Ugarske provincije*, francuski povjesničar Antoine Tournon u zanimljivoj *Histoire des hommes illustres de l'ordre de saint Dominique* (Povijest slavni muževa iz reda sv. Dominika) ističe da je Augustin Kažotić »jednoga

21 Usp. F. ŠANJEK, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7.–20. st.)*, 2. izd., KS, Zagreb, 1996., str. 229–236; M. BIŠKUP – F. ŠANJEK, *Blaženi Augustin Kažotić (o. 1260.–1323.)*, životopis, Zagreb, 1994.

22 Usp. C. BALIĆ, *nav. mj.*

23 Usp. M. BIŠKUP – F. ŠANJEK, *nav. dj.*, str. 45–46.

dana svojim rukama posadio lipu, blagoslovio je i onda preporučio narodu da se služi lišćem ovog stabla kao lijekom u bolestima. Po ozdravljenjima se ubrzo pokazalo da je Bog uslišio blaženikove molitve te ni Turci, kad su osvojili slavonsko naselje Cernik, nisu se usudili posjeći lipu. Štoviše, oni su se skupa s kršćanima koristili plodovima ovog čudotvornog stabla.«²⁴

Ovakve povijesne vijesti, katkad uljepšane legendarnim primjesama narodne predaje, potvrđuju da se učeni zagrebački biskup Augustin Kažotić u svome pastoralnom i prosvjetiteljskom djelovanju obilno koristio prirodoznanstvenim i medicinskim spoznajama svojega vremena za opći napredak i boljitak svojih vjernika i svega naroda.

Ime Augustina Kažotića vezano je i uz legendu o najpopularnijem zagrebačkom zdencu Manduševcu. Povjesničari 18. stoljeća, Baltazar Adam Krčelić (1715.–1778.) i pavlin Hilarion Gasparotti (1714.–1762.), pozivajući se najvjerojatnije na istu narodnu predaju, dovode biskupa Kažotića u vezu s izgradnjom zdenca, koji će stoljećima opskrbljivati Zagrepčane pitkom i zdravom vodom.

U *Povijesti stolne crkve zagrebačke*, koju je dovršio 1753. a tiskao istom 1769. kanonik Krčelić pripovijeda: »Pisci njegova životopisa spominju da je Bog posvjedočio pobožnost biskupa Augustina dvama čudesima. Prvo, da je zbog sušne godine i zbog izgradnje Zagrebačke bazilike najavivši procesiju od Boga isprobao nepresušni izvor. To je onaj izvor koji teče podno biskupske kule. Opaža se i opažalo se da on nikada ne presušuje. Mrnavić i Ferrarius pišu da se po pučkom vjerovanju ta voda smatrala lijekom za liječenje groznice – dapače, da je u tu svrhu odnošena do krajnjih pokrajina.«²⁵

U *Življenju bl. Gazoti Augustina* (Zagreb, 1747.), oslanjajući se na životopise koje su na latinskom objavili Ivan Tomko Mrnavić (1579.–1639.) i dominikanac Sigismund Ferrarius (Beč, 1637.), Krčelić povezuje događaj o postanku zdenca s gradnjom dominikanskog samostana u Zagrebu. »Kad je biskup Kažotić ... podizao stolnu crkvu, gradom i okolicom ovladala je nesnosna suša. Svi su zdenci presušili tako da se vode zadržalo samo u potocima, koje se zbog zagađenosti nije moglo koristiti. U nastojanju da pomogne ljudima, sveti se biskup Augustin utekao Bogu. Za velike procesije, koju je poveo ispod svoga grada, malo je zastao i motikom iskopao nešto zemlje iz koje je u tom času potekla voda. I od tada taj zdenac još nikada nije presušio.«²⁶ Krčelić svoje pripovijedanje završava anegdotom prema kojoj su neki taj zdenac htjeli nazvati biskupovim, ali su ga konačno prozvali **Zagrebotom** jer se u njemu uvijek moglo vode **zagrabiti**. Sam kroničar nije povjerovao u tu priču, jer i prije nego što je nastao zdenac, varoš je bila zagrebačka.²⁷

Istu legendu prenosi i kajkavski pisac pavlin Hilarion Gasparotti u djelu *Czvet szvete* (Beč, 1760). On, štoviše, naglašava »da su vodu iz ovoga zdenca uzimali oni koji su bili opterećeni različitim bolestima, osobito oni koji su болоvali od groznice, a tu su vodu uočili kao vrlo korisnu i ljekovitu, i to ne samo Zagrepčani nego i ljudi iz drugih krajeva i mjesta kamo su tu vodu donosili.«²⁸

24 A. TOURON, *Histoire des hommes illustres de l'ordre de saint Dominique*, sv. II, Paris, 1745., str. 10–11.

25 B. A. KRČELIĆ, *Povijest stolne crkve zagrebačke*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1994., str. 121.

26 B. A. KRČELIĆ, *Življenje bl. Gazoti Augustina*, Zagreb, 1747., str. 29–31.

27 Usp. B. A. KRČELIĆ, *nav. mj.*

28 M. BIŠKUP – F. ŠANJEK, *nav. dj.*, str. 50–51.

Nije posve jasno je li ovdje riječ o vrelu Manduševcu ili o zdencu iz Vlaške ulice br. 23 u Zagrebu. Kamenu zaštitnu ogradu i krunište zdenca iz Vlaške ulice dao je 1823. biskup Vrhovac restaurirati i na nj urezati natpis koji hrvatski glasi: »Crpite vodu u veselju iz vrela Spasiteljeva, koju je molitvom od Boga isprosió zagrebački biskup bl. Augustin Kažotić.« Ovaj se dragocjeni spomenik nalazi u Muzeju grada Zagreba, u Opatičkoj 20.²⁹

Prosvjetitelj naroda, organizator školstva na hrvatskom sjeveru i promicatelj civilizacijskih i kulturnih pomaka, biskup Augustin Kažotić obilno se koristio svojim prirodo–znanstvenim i medicinskim spoznajama radi poboljšanja higijenskih i zdravstvenih uvjeta žitelja svoje prostrane biskupije i hrvatskoga sjevera uopće. Sadi lipe u Cerniku i Vugrovcu, kopa zdence kod katedrale u Zagrebu i Cerniku, što je, posluživši se današnjim rječnikom, jasan pokazatelj njegove svestrane praktične ekološke zauzetosti.³⁰

2. Grgur Natalis Budislavić (oko 1500.– 1551.)

Dubrovački dominikanac, u filozofsko–teološkim disciplinama svestrano naobražen i jedan od najplodnijih pisaca među hrvatskim dominikancima 16. stoljeća. Bavio se teologijom i iz tog područja su njegovi brojni govori, npr: *Sermones varii de immortalitate animae* (Razni govori o besmrtnosti duše), *De purgatorio sermones duo* (Dva govora o čistilištu), *De assumptione B. Mariae Virginis in anima et in corpore sermones sex pro sex sabbatis Quadragesimae* (Šest govora o uznesenju B. Djevice Marije na nebo dušom i tijelom, za šest korizmenih subota). Sastavio je deset biblijskih komentara na pojedine knjige Svetoga pisma. Budislavić je autor pravnih spisa i drugih djela različitog sadržaja. Sastavio je i komentare na Aristotelove filozofske spise: *Commentarium in Praedicabilia Aristotelis* (Komentar na Aristotelove predikabilije), *Commentarium in Physicam Aristotelis* (Komentar na Aristotelovu fiziku), *Commentarium in Metaphysicam Aristotelis* (Komentar na Aristotelovu metafiziku).

Osim teologije i filozofije Budislavić se bavio medicinom i prirodnim znanostima, o čemu raspravlja u spisima *Adnotationes super medicinam per modum dialogi* (Bilješke o medicini kroz razgovor), *De astrologia* (O astrologiji), *De sphaera* (O sferi), *Commentarii philosophici itemque astrologi contra haereticos* (Filozofski i astrološki komentari protiv heretika) i za ekologiju zasigurno najzanimljivijem djelu *Budislavii Natali Bosnii Sylva, sive observationes in historiam naturalem et rem pharmaceuticam* (Svaštice Bošnjaka Natalisa Budislavića ili osvrt na prirodoslovlje i ljekarništvo).³¹ Sada nešto više o ovom posljednjem Budislavićevom rukopisu.

Djelo *Budisalvi Natali Bosnii Sylva* – pisano sredinom 16. stoljeća, na papiru, veličine 225 x 165 mm, listova (2) + 277 + 7 + (6) = 292, od toga 66 potpuno praznih – nalazi se među latinskim kodeksima Sveučilišne knjižnice u Bologni pod br. 236. Iz

29 · Usp. M. BIŠKUP – F. ŠANJEK, *nav. mj.*

30 Ovdje se ne možemo upuštati u analizu povijesne ispravnosti tradicije vezane uz Cernik i Augustina Kažotića, o čemu je svojedobno pisao V. BELAJ u prilogu *Blaženi Augustin Kažotić u pučkoj predaji*, u: *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094–1994*, zbornik u čast kardinala Franje Kuharića, Zagreb, 1995., str. 403–412.

31 Usp. S. KRASIĆ, *Grgur Natalis Budislavić*, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* (dalje *Prilozi*), g. I (1975.), br. 1–2, str. 281–285; V. BAZALA, *Pregled povijesti zdravstvene kulture Dubrovačke Republike*, u: *Dubrovački horizonti*, Zagreb, 1972., str. 69, 85; V. BAZALA, *Nekoliko hrvatskih prirodoslovaca – filozofa*, u: *Prilozi*, g. III (1977), br. 5–6, str. 193–195; V. BAZALA, *Pregled hrvatske znanstvene baštine*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1978., str. 91, 146–147, 214, 324, 463.

natpisa na hrptu, uvoda i II 51r i 182r proizlazi da je autor toga rukopisa dubrovački dominikanac »magister Gregorius Ragusinus«. Nakon lista 277 slijedi 7 listova s kazalom stvari »Index rerum omnium de quibus in hac sylva naturae agitur« (Kazalo svih stvari o kojima se radi u ovim u svašticama). Na pojedinim mjestima sa strane je dodavano, popunjavano i naznačeno uz različite rude i biljke za koje bolesti služe, a uz životinje koji su dijelovi ljekoviti itd. Važno je napomenuti da je uz neke biljke pribilježen drugom rukom i hrvatski naziv nekih biljaka, npr. »agnus castus« = conopglica, »alcea« = slies biely, »agrimonia« = turiciza mala aliti cicak drobný itd. U tom spisu Budislavić je iz filozofskog djela Alberta Velikoga u tri knjige sažeo i abecednim redom poredao ono što je Albert Veliki napisao o rudama, biljkama i životinjama s praktičnim primjenama u zdravstvu i ljekarništvu. Čini se da je rukopis dospio u ruke Budislavićevu nećaku Tomi Budislaviću, liječniku i kasnijem trebinjskom biskupu. Kako je Toma Budislavić studirao medicinu u Bologni, vrlo je vjerojatno da je sa sobom ponio i taj kodeks koji je kasnije prešao u vlasništvo spomenute sveučilišne knjižnice.³²

U prvoj knjizi (počinje na listu 2r) Grgur Budislavić govori *De virtutibus mineralium* (O kvalitetama minerala), u drugoj (početak na listu 51r) *De virtutibus plantarum et medicinis* (O ljekovitoj moći biljaka), a u trećoj (list 182r i sl.) *De virtutibus et medicinis sumptis ex partibus animalium* (O ljekovima uzetim od životinjskih organa). Prva i druga knjiga podijeljene su na tri poglavlja, dok ih treća ima čak pet. Pri kraju uvoda u sam rukopis Budislavić obrazlaže zbog čega je knjizi dao naslov *Silva naturae* (Svaštice), pod kojim se nazivom i danas shvaćaju »svaštice«.³³

Nakon dosad rečenoga vidi se da je i na Grgura Natalisa Budislavića u prirodoslovnom nauku, kao i na brojne druge dominikanske pisce u Hrvatskoj i diljem Europe, snažno utjecao nauk Alberta Velikoga, jednog od najpoznatijih dominikanskih istraživača prirodnih nauka u 13. stoljeću.

3. Vinko Comneno – Komnenović (+1660.)

Napisao je više znanstvenih rasprava i djela: *Adnotationes in geometriam, arithmeti- cam, musicam et atrologiam* (Bilješke o geometriji, aritmetici, muzici i astrologiji), *Appendix in universam logicam* (Dodatak sveukupnoj logici), *Commentaria super universam philosophiam moralem* (Komentar o sveukupnoj moralnoj filozofiji), *Quaestiones supra totam Philosophiam naturalem* (Istraživanja o cijeloj filozofiji prirode).

Za našu temu (ekologija bilja i životinja) najvažnije je Komnenovićevo djelo *Adnotationes in geometriam, arithmeti- cam, musicam et astrologiam* (Bilješke o geometriji, aritmetici, muzici i astrologiji). Poznato je da je ovaj dubrovački dominikanac, autor spomenutoga spisa, bio profesor na Collegiumu Ragusinum (Dubrovačkom isusovačkom kolegiju) te mu je bio potreban priručnik za taj znanstveni kolegij. Da bi riješio problem, Komnenović je kao priručnik iz prirodoslovlja sastavio spis *Quaestiones supra totam Philosophiam naturalem* (Istraživanja o cijeloj filozofiji

32 Usp. M. BRLEK, *Tri rukopisna kodeksa iz dubrovačke prošlosti*, u: *Analí Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku*, posebni otisak, g. III (1954.), str. 144–146; V. BAZALA, *Pregled hrvatske znanstvene baštine*, str. 147–148; M. D. GRMEK, *Budislavić (Natalis) Grgur*, u: *Enciklopedija Jugoslavije*, J LZ »Miroslav Krleža«, sv. 2, Zagreb, 1982., str. 531.

33 Usp. M. BRLEK, *nav. mj.*; V. BAZALA, *Nekoliko hrvatskih prirodoslovaca – filozofa*, str. 193–195.

prirode). U tom djelu autor, prema pisanju V. Bazale, govori o prednosti klasičnoga kvadrivija, kako se ovaj razvijao tijekom srednjega vijeka na temelju peripatetičke filozofije i značio zapravo ono što se podrazumijeva pod prirodoslovljem i kao takvo se održalo i poslije.³⁴

4. Ignacije Aquilini (1642.–1715.)

Malo se hrvatskih dominikanaca 17. i 18. stoljeća može pohvaliti tako raznovrsnim i plodnim spisateljskim radom kao Ignacije Aquilini, član Dubrovačke dominikanske kongregacije.

Ignacije Aquilini rodio se u Dubrovniku 1642., a kao osamnaestogodišnji mladić stupio je 1660. u dominikanski red. Budući da je bio vrlo nadaren, bio je poslan u susjednu Italiju da na Bolonjskom sveučilištu studira filozofiju i teologiju. Nakon uspješno završenih studija obavljao je službu profesora na raznim samostanskim učilištima dominikanskoga reda u Italiji i Dubrovniku. Umro je 1715. u Orašcu kod Dubrovnika.³⁵ Spisateljski rad Ignacija Aquilinja veoma je raznolik. Veći dio njegovih djela ostao je u rukopisu. Pisao je o retorici, metafizici, medicini i o raznim drugim teološkim i nabožnim temama. Veoma je zanimljiv Aquilinijev spis **Kućni liječnik**, sastavljen 1705. na hrvatskom jeziku. Premda je djelce relativno kasnijeg datuma, višestruko je značajno. Valja se prisjetiti da su sva ranija medicinska djela koja su sastavili liječnici rođeni u Dubrovniku ili stranci koji su djelovali u tom gradu, pisana na latinskom, a **Kućni liječnik** najstarije je naše medicinsko djelo na hrvatskom jeziku.

Rukopis **Kućni liječnik**, koji se ponovno nalazi u samostanskoj knjižnici dubrovačkih dominikanaca, formata je 10 x 15 cm, od str. 1 – 106 je **Kućni liječnik**, a od str. 106–118 je **Plač od sadanjega zla življenja na svijetu**. Posvećen je »poštovanoj i presvijetloj gospodi Đunu i Vlađu braći od slavne kuće od Bučića vlastela dubrovačkijeh«.³⁶

Glavni razlog da se Ignacije Aquilini bavio medicinom bila je njegova bolest podagre od koje je dugo bolovao. **Kućni liječnik** sastavljen je za vrijeme Aquilinijeva boravka u Orašcu kod Dubrovnika. Boravak na selu s bogatom florom približio je autora ovoga rukopisa prirodi, a dodir sa siromašnim ljudima na selu ponukao ga je da im svrati pozornost na bilje, taj neiscrpni izvor tajnovite moći jer su »Bog i narav stavili u travami jaku krepost i time dali lijek čovjeku«.³⁷ Aquilini je, nadalje, htio pružiti konkretnu pomoć siromašnomu seoskom svijetu koji nema novaca za skupe lijekove. O svemu tome govori se u naslovu djela:

34 Usp. V. BAZALA, *Nekoliko hrvatskih prirodoslovaca – filozofa*, str. 201; V. BAZALA, *Pregled hrvatske znanstvene baštine*, str. 29, 159, 241; S. M. CERVA, *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, sv. 4, JAZU, Zagreb, 1980., str. 162–180.

35 Usp. V. J. VELNIĆ, *Hrvatski medicinski spjev Ignacija Aquilinja iz god. 1705.*, u: *Iz hrvatske medicinske prošlosti*. Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske, Zagreb, 1954., str. 216–226; A. ZANINOVIĆ, *Kratko saopćenje o bivšoj dominikanskoj ljekarni u Dubrovniku s drugim podacima u vezi s medicinom*, u: *Spomenica 650 – godišnjice ljekarne »Male braće« u Dubrovniku*, posebni otisak, Zagreb, 1968., str. 99–110; M. BIŠKUP, *Hrvatski dominikanci XVII. i XVIII. stoljeća o Mariji*, u: *Mundi melioris origo*, Marija i Hrvati u barokno doba, KS, Zagreb, 1988, str. 81–82; S. M. CERVA, *nav. dj.*, sv. II/III, str. 178–184.

36 V. J. VELNIĆ, *nav. dj.*, str. 220.

37 V. J. VELNIĆ, *nav. mj.*

»Ja ih stavljam sad na svitlos(t)
siromaha za pomoći
ki nemaju tač za likos(t)
za spendati u nemoći.
Još bogatu, ki ima,
davam način za čuvat se,
ako ne će liječnicima
svedj u ruke pridavat se«. ³⁸

Tekst **Kućnog liječnika** ima dva dijela. U prvom dijelu, koji sadrži samo 12 stranica, nalaze se opće upute za očuvanje zdravlja s obzirom na osobnu higijenu, hranu i piće i savjet o lijekovima koji koriste cijelom ljudskom organizmu. Valja također spomenuti da ima lijekova za siromašne (»uboški«) i onih koji su dostupni samo imućnima (»gospodski«). Nakon općih uputa o lijekovima za imućne i siromašne, slijedi drugi dio spisa, u kojem su bolesti poredane abecednim redom. Za svaku bolest navodi različite lijekove, a nazivi bolesti ponajprije su hrvatski.³⁹ Pri kraju izlaganja o **Kućnom liječniku** treba istaknuti da je Ignacije Aquilini, boraveći niz godina u dubrovačkome dominikanskom samostanu, zasigurno dobro proučio sadržaj brojnih rukopisa i inkunabula iz prirodoslovlja i medicine, kojima inače obiluje knjižnica dubrovačkih dominikanaca.

ZAKLJUČAK

Iz dosad rečenoga jasno proizlazi da ekologija, o kojoj se danas puno govori i piše, ima svoje promicatelje i u dalekome srednjem vijeku. Hrvatski su dominikanci znanstvenim spisima iz prirodoslovlja, zdravstva i ljekarništva i svestranom zauzetošću oko zdravoga čovjekova okoliša dali nemali doprinos na području ekologije u nas. Bili su svjesni da briga za zdrav i čist čovjekov okoliš i za njih predstavlja obvezujući zadatak u svagdanjem življenju. Na taj način davno prije nas očitovali su duboko uvjerenje da je važnije »biti« negoli odmah i sve »imati«, vodivši pritom računa o tome da čovjek, uništavajući prirodu u kojoj čovjek živi i djeluje, uništava i sebe samoga. Bili su svjesni da su dužnici i budućim generacijama te da i prema njima trebaju biti solidarni svojim ispravnim stavom i postupcima prema prirodi. Analizirajući njihove spise i konkretne postupke u prirodi, vidi se da je u hrvatskih dominikanskih filozofa i teologa postojala izgrađena svijest i istančan osjećaj za sklad i ravnotežu u prirodi te da su to očitovali u svojim spisima i svesrdno se zalagali u konkretnim životnim postupcima.

³⁸ V. J. VELNIĆ, *nav. mj.*

³⁹ Usp. V. J. VELNIĆ, *nav. dj.*, str. 222.

LITERATURA

- Balić, C. (1948). Les anciens manuscrits de la Bibliothèque métropolitaine de Zagreb. **Studia medievalia in honorem admodum reverendi patris Raymundi Josephi Martin OP. Brugis Flandrorum**: 457–458.
- Bazala, V. (1943). **Poviestni razvoj medicine u hrvatskim zemljama**. Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod.
- Bazala, V. (1972). **Pregled povijesti zdravstvene kulture Dubrovačke Republike**. Zagreb: Dubrovački horizonti.
- Bazala, V. (1977). Nekoliko hrvatskih prirodoslovaca – filozofa. **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine**, 3(5–6):179–214.
- Bazala, V. (1978). **Pregled hrvatske znanstvene baštine**. Zagreb: Nakladni zavod MH.
- Belaj, V. (1995). Blaženi Augustin Kažotić u pučkoj predaji. **Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094–1994. Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića**. Zagreb: 403–412.
- Biškup, M. (1982). Spasavanje svijeta: ekološki problemi. **Bogoslovska smotra**, 52(4):583–593.
- Biškup, M. – Šanjek, F. (1994). **Blaženi Augustin Kažotić (o. 1260.–1323.), životopis**. Zagreb.
- Brek, M. (1954). Tri rukopisna kodeksa iz dubrovačke prošlosti. **Anali historijskog instituta JAZU u Dubrovniku**, 3: 144–146.
- Cerva, S. M. (1975–1980). **Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur**. Zagreb: JAZU, sv. I–IV.
- Dadić, Ž. (1982). **Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata**. Zagreb: SNL.
- Ferrarius, S. (1637). **De rebus Hungaricae provinciae Ordinis Praedicatorum**. Beč: 115–142, 409, 478.
- Gašparotti, H. (1758–1760). Sitek sz. Augustina Gazotti biskupa zagrebeckega. **Czvet szveteŭ, ali sivlenye, y chini sczvetczev koteri vu nassem Horvatczkem ili Slovenszczkem Orsagu z vekssum pobosztjum y s prodekum postujusze**. Beč: sv. III: 335–348.
- Grmek, M. D. (1952). Pregled povijesnog razvitka prirodnih nauka kod Hrvata od VIII. do XVIII. stoljeća. **Hrvatsko kolo**, 5(4):208–214.
- Grmek, M. D. (1982). Budislavić (Natalis) Grgur. **Enciklopedija Jugoslavije**. Zagreb: JLZ »Miroslav Krleža«, sv. 2, 531.
- Jessen, C. (1982). **Alberti Magni ex ordine Praedicatorum. De vegetabilibus libri VII**. Frankfurt/Main: Minerva, GMBH.
- Kaeppli, Th. (1949). **Stephanus de Salaniaco et Bernardus Guidonis. De quatuor in quibus Deus Praedicatorem ordinem insignivit**. Rim: MOPH 22, 33.
- Krasić, S. (1975). Grgur Natalis Budisaljčić. **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine**. Zagreb: 1(1):281–285.
- Krasić, S. (1983). Aquilini, Ignacije (Vlaho). **Hrvatski biografski leksikon**. Zagreb: JLZ, 1, 216–217.
- Krasić, S. (1989). Budislavić, Grgur (Budisaljčić, Gregorius Ragusinus, Natalis, Natalius). **Hrvatski biografski leksikon**. Zagreb: JLZ »Miroslav Krleža«, 2, 439–440.
- Krčelić, B. A. (1747). **Sivljenje blasenoga Gazotti Augustina zagrebeckoga biskupa**. Zagreb.

- Krčelić, B. A. (1994). **Povijest stolne crkve zagrebačke**. Zagreb: Institut za suvremenu povijest, sv. 1.
- Mrnavić, I. T. (1637). Vita beati Augustini Ordinis Praedicatorum, ex Zagrabienſi Lucerini epiſcopi. U: **Ferrarius S. De rebus Hundaricae provinciae**, appendix I: 1–42.
- Reeds, K. (1994). Alberto e la filosofia naturale della vita delle piante. U: J. A. Weisheipl: **Alberto Magno e le scienze**. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 367–380.
- Riddle, J. M. – Mulholland, J. A. (1994). Alberto, pietre e i minerali. U: J. A. Weisheipl: **Alberto Magno e le scienze**. Bologna: Edizioni Studio Domenicano, 219–253.
- Stadler, H. (1916–1920). **Albertus Magnus. De Mineralibus Libri XXVI**. Münster i W., sv. I, knj. I–XII, sv. 2, knj. XIII–XXVI.
- Šanjek, F. (1996). **Kršćanstvo na hrvatskom prostoru. Pregled religiozne povijesti Hrvata (7.–20. st.)**. Zagreb: KS, 2. izd.
- Šanjek, F. – Tomljenović, I. (1986). Dominikanci i razvoj školstva u srednjovjekovnoj Hrvatskoj. **Croatica christiana periodica**, 10 (17):48–73.
- Tartalja, H. (1977). Djelo ljekarnika i prirodoslovaca u Dubrovniku. **Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae**, 17 (2):5–70.
- Touron, A. (1745). **Histoire des hommes illustres de l'ordre de saint Dominique**. Paris: sv. 2:1–35.
- Velnić, V. J. (1954). Hrvatski medicinski spjev Ignacija Aquilinja iz god. 1705. **Iz hrvatske medicinske prošlosti. Spomen knjiga Zbora liječnika Hrvatske**, 216–226.
- Vereš, T. (1994). **Albertus Magnus, doctor universalis. Philosophia realis**. Zagreb: Demetra, sv. 1:5–76.
- Wyckoff, D. (1967). **Albertus Magnus. Books of Minerals**. Oxford: Clarendon Press.
- Zaninović, A. (1968). Kratko saopćenje o bivšoj dominikanskoj ljekarni u Dubrovniku s drugim podacima u vezi s medicinom. **Spomenica 650. godišnjice ljekarne »Male braće« u Dubrovniku**. Zagreb. 99–110.

ECOLOGICAL IDEAS OF THE DOMINICANS

Marijan Biškup

Faculty of Catholic Theology, Zagreb

Summary

Since the beginnings of the Dominican order (13th century) the theological studies of its members were accompanied by a vivid interest for nature and its investigation. The founder of this intensified research of living creatures and nature was Albert the Great (1193–1280), a German Dominican priest who taught in Paris and was the bishop of Regensburg. Together with Jordan of Saxony and his colleagues at the University of Paris he founded the exact and the natural sciences. Albert the Great compiled many scientific works exerting enormous influence on philosophical and theological writers of the Dominican order, including the Croatian Dominicans. Some of them, such as the bishop of Zagreb Augustin Kažotić, have left no written documents on natural sciences, but according to the preserved sources they made great efforts in terms of healthy human environment. Kažotić digged wells with healthy and drinkable water, planted lime-trees to be used as medicine for inhabitants of his diocese, and asked his friend Arnold of Bamberg to compile for him a complete work for health care ("Regimen sanitatis"). Other priests compiled documents in the fields of natural sciences, medicine and pharmacology. So Grgur Natalis Budislavić wrote the text "Budislavii Natali Bosnii Sylva, sive observationes in historiam naturalem et rem pharmaceuticam". The manuscript has been preserved in the university library of Bologna. In addition to other philosophical works, Vinko Komneović wrote the scientific work "Adnotationes in geometriam, arithmeticom, musicam et astrologiam". Ignatius Aquilini compiled the work "House doctor", the first small work on popular medicine written in Croatian. The manuscript has been stored in the Dominican monastery in Dubrovnik. It can be presumed that there were many more such and similar writings with ecological topics, but worthy manuscripts on philosophy, theology and natural sciences have been destroyed due to earthquakes, numerous military actions and fires that happened in Croatia during the past centuries.

Key words: ecology, ecological consciousness, ecosystem, pharmacology, natural science, health care

ÖKOLOGISCHE IDEEN KROATISCHER DOMINIKANER

Marijan Biškup

Fakultät für katholische Theologie, Zagreb

Zusammenfassung

Seit den Anfängen des Dominikanerordens (13. Jh.) gibt es neben dem Theologiestudium auch ein reges Interesse für die Erforschung der Natur. Der Begründer dieses intensivierten Interesses war Albert der Große (1193–1280), deutscher Dominikaner, Professor in Paris und Regensburger Bischof. Zusammen mit Jordan von Sachsen und seinen Kollegen an der Pariser Universität begründete er die Beschäftigung mit den exakten und den Naturwissenschaften. Albert der Große verfasste mehrere naturwissenschaftliche Werke und übte dadurch einen großen Einfluss auf philosophische und theologische Autoren des Dominikanerordens, was auch auf die kroatischen Dominikaner zutrifft. Einige darunter, wie zum Beispiel der Zagreber Bischof Augustin Kažotić, haben keine naturwissenschaftlichen Texte hinterlassen, aber den erhaltenen Quellen zufolge setzten sie sich allseitig für die gesunde Umwelt ein. Kažotić ließ Brunnen mit gesundem Trinkwasser graben, pflanzte Lindenbäume zu Nutzen der Angehörigen seiner Diözese und bat seinen Freund Arnold von Bamberg darum, ihm ein vollständiges Verzeichnis für die Gesundheitspflege zu erstellen ("Regimen sanitatis"). Andere Autoren verfassen wiederum Werke aus folgenden Bereichen: Naturwissenschaften, Gesundheitswesen und Pharmakologie. So verfasste Grgur Natalis Budislavić das Werk "Budislavii Natali Bosnii Sylva, sive observationes in historiam naturalem et rem pharmaceuticam" (Miscellaneen des Bosniers Natalis Budislavić oder ein Aufsatz über Naturwissenschaft und Pharmakologie). Das Manuskript wird in der Universitätsbibliothek in Bologna aufbewahrt. Neben anderen philosophischen Werken verfasste Vinko Komneović den naturwissenschaftlichen Text "Adnotationes in geometriam, arithmeticom, musicam et astrologiam". Ignatius Aquilini verfasste den Text "Der Hausarzt", das erste kleine Werk über die Volksmedizin auf Kroatisch. Das Manuskript befindet sich in der Bibliothek des Dominikanerklosters in Dubrovnik. Sicherlich gab es noch weitere Texte mit ökologischen Themen, aber durch Erdbeben, zahlreiche Kriegszüge und Brände, die diese Gegenden in den letzten Jahrhunderten aufgesucht hatten, wurden wertvolle philosophische, theologische und naturwissenschaftliche Manuskripte kroatischer Dominikaner zerstört.

Grundausrücke: Ökologie, Umweltbewusstsein, Öko-System, Pharmakologie, Naturwissenschaft, Gesundheitswesen